ПАХТА ВА ҒАЛЛА ЕТИШТИРУВЧИ ХЎЖАЛИКЛАРНИ ИМТИЁЗЛИ КРЕДИТЛАШДА РАҚАМЛИ КРЕДИТ ИНТИЗОМИНИ РАҒБАТЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Жумаев Отабек Толибович

Тошкент давлат аграр университети, Агроиқтисодиёт кафедраси доценти

Email: Jumaevotabek5555@gmail.com

Аннотация. Тезисда пахта ва буғдой етиштирувчи хўжаликларни имтиёзли кредитлашда кредит интизомини рағбатлантириш механизми таҳлил қилинган. 2026 йил 8 майдаги ПФ-82-сон Фармонга кўра кредитни муддатида ва ҳосил йили якунигача қайтарган хўжаликларга тўланган фоизнинг маълум пунктлари қопланиши ёритилган. Механизмнинг ижро тартиби, рақамли ахборот тизимларининг роли ва самарадорликка таъсир этувчи омиллар сифат жиҳатидан баҳоланган. Хулосада механизмни такомиллаштиришга доир таклифлар келтирилган.

Калит сўзлар: имтиёзли кредит, кредит интизоми, фоиз пункти, пахта, буғдой, Агропортал, рақамли рағбатлантириш.

Кириш

Пахта ва буғдой етиштириш қишлоқ хўжалигининг стратегик йўналишлари бўлиб, хўжаликларнинг айланма маблағга бўлган эҳтиёжи асосан имтиёзли кредитлар ҳисобидан қондирилади. Кредитнинг ўз вақтида қайтарилиши банклар ресурсларининг барқарорлигини, давлат ажратаётган субсидиялар самарасини ва хўжаликнинг кейинги мавсумда қайта молиялаштирилиш имкониятини белгилайди. Шу сабабли жарима ва чекловларга эмас, балки рағбатлантиришга асосланган кредит интизоми механизмлари алоҳида аҳамият касб этади [1; 2].

2026 йил 8 майдаги ПФ-82-сон «Пахта ва буғдой етиштирувчиларни

молиявий қўллаб-қувватлашнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармонга кўра, 2026 йил ҳосилидан бошлаб имтиёзли кредитларни белгиланган муддатларда қайтарган хўжаликларга тўланган фоиз тўловларининг бир қисми қопланади [1; 2]. Тадқиқотнинг мақсади — ушбу механизмнинг амалий натижадорлигини сифат жиҳатидан баҳолаш ва рақамли кредит интизомини мустаҳкамлаш йўналишларини аниқлашдир.

Таҳлил

Расмий манбаларга кўра, пахта хомашёсини етиштириш учун ажратилган имтиёзли кредитлар шартномада белгиланган муддатда тўлиқ қайтарилса, тўланган фоиз тўловларининг 2,5 фоиз пункти, кредит ҳосил йилининг 31 декабригача тўлиқ қайтарилса эса 5 фоиз пункти қопланади [2; 3]. Буғдой етиштирувчилар учун имтиёзли кредитлар ҳосил йилининг 1 августигача тўлиқ қайтарилганда фоиз тўловларининг 4 фоиз пункти қоплаб берилади [3; 4]. Бу ишларни Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Аграр соҳада тўловлар агентлиги (кейинги ўринларда — Агентлик) амалга оширади [2]. Рағбатлантириш фоиз тўловларининг бир қисмини қайтариш шаклида бўлгани учун у кредитнинг амалдаги нархини бевосита камайтиради ва қарздорни муддатни сақлашга иқтисодий жиҳатдан манфаатдор қилади.

Фармонни ижро этиш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2026 йил 10 июндаги 295-сон қарори қабул қилинган [3]. Қарорга кўра, қоплама фермерга бевосита эмас, Агентлик билан тижорат банки ўртасидаги бош битим асосида банклар орқали амалга оширилади: банклар қарздорлар рўйхати ва тўлов топшириқномаларини Агропортал орқали ҳар йили 10 августгача тақдим этади, Агентлик тасдиқланган субсидияни банкка уч иш куни ичида ўтказади, ортиқча тўланган маблағ қайтарилади, рўйхатнинг тўғрилиги учун банк раҳбарлари жавобгар бўлади [3]. Демак, «тўғридан-тўғри қайтариш» амалда Агентлик

томонидан банклар орқали, рақамли рўйхатлар асосида қайтариш тарзида ташкил этилган.

Механизмнинг рақамли табиати унинг асосий афзаллиги ҳисобланади. Қарздорлар рўйхатининг ягона платформада шаклланиши, пахтанинг электрон тарозилар орқали қабул қилиниб, «Ҳосил қабули» ахборот тизимида электрон ҳужжатлаштирилиши [3] маълумотларнинг ишончлилигини оширади ва субъектив қарорлар ўрнини объектив ёзувлар эгаллайди. Шунингдек, пахта билан боғлиқ фьючерс шартномалари бўйича ҳисоб-китобларнинг 31 декабргача нақд пул ўтказиш йўли билан тўлиқ якунланиши талаби ҳам [3] молиявий интизомни мустаҳкамлайди.

Фармон нафақат фермерларни, балки хомашёни қайта ишловчи звенони ҳам қамраб олади. Пахта-тўқимачилик кластерлари ва ип-калава ишлаб чиқариш занжирига эга тўқимачилик корхоналарига пахта харид қилиш учун олинган тижорат кредитлари бўйича фоиз тўловларининг 8 фоиз пунктидан юқори, лекин 16 фоиз пунктидан ошмаган қисми қайтарилади [2; 3; 5]. Бу давлат сиёсатининг мантиғини кўрсатади: кредит нархи пасайтирилиши билан бирга, ҳисоб-китобларнинг ўз вақтида ва нақд пул шаклида якунланишига эътибор қаратилади. Шу тариқа қарз олувчининг интизоми ишлаб чиқарувчидан хомашё сотиб олувчигача бўлган занжирда мустаҳкамланади.

Механизм амалий натижадорлигини баҳолашда муҳим чекланиш мавжуд: у 2026 йил ҳосилидан бошлаб қўлланилгани боис қайтарилган кредитлар ҳажми ва қопланган маблағ бўйича якуний расмий статистика тасдиқланган манбаларда ҳозирча топилмади, шу сабабли таҳлил сифат йўналишида олиб борилди. Сифат жиҳатидан уч натижа кутилади: биринчидан, қайтариш муддати ва қопланадиган пункт ўртасидаги боғлиқлик қарздорнинг хулқини аниқ мақсадга йўналтиради; иккинчидан, банклар учун муаммоли кредитлар хавфи камаяди; учинчидан,

субсидия ажратиш қўлда эмас, тизим асосида бажарилгани учун ортиқча маъмурий харажатлар қисқаради.

Рағбатлантириш механизмининг иқтисодий мантиғини қуйидагича изоҳлаш мумкин. Имтиёзли кредитда қарздор учун асосий хавф — муддатни кечиктириш оқибатида келгуси мавсумда молиялаштиришдан маҳрум бўлиш. Қайтариш муддати билан боғланган фоиз қопламаси бу хавфга қўшимча, аниқ ҳисобланадиган даромад омилини қўшади: муддатни сақлаган хўжалик амалда арзонроқ кредит олган бўлади. Бундай схема кредитни кечиктиришнинг иқтисодий жазосини эмас, ўз вақтида тўлашнинг иқтисодий мукофотини шакллантиргани учун унинг қабул қилиниши юқорироқ бўлиши мумкин. Бу хулоса муаллифнинг назарий мулоҳазасидир ва амалий сўров орқали текширилиши лозим.

Айни пайтда бир нечта хавф сақланиб қолмоқда. Биринчидан, 5 ва 2,5 пунктнинг бир кредитга қўшилиб қўлланиши ҳужжат матнларида аниқ ифодаланмаган, бу фермерда кутилаётган самара тўғрисида ноаниқлик уйғотиши мумкин [3]. Иккинчидан, ҳосил йили якунигача қайтариш шарти хомашё ҳақи кеч тушадиган хўжаликлар учун ликвидлик муаммосини келтириб чиқаради. Учинчидан, механизм Агропортал маълумотларининг тўлиқлигига боғлиқ: майдон ёки шартнома маълумотлари киритилмаган хўжалик рағбатдан четда қолиши мумкин.

Механизм натижадорлигини келгусида баҳолаш учун қуйидаги кўрсаткичлар тизимини юритиш мақсадга мувофиқ: муддатида қайтарилган кредитларнинг умумий кредитлардаги улуши; муддати ўтган қарздорлик улуши; ўртача қайтариш муддати; қопламани олган хўжаликлар сони ва улушининг ҳудудлар бўйича тақсимоти; субсидиянинг банкка ўтказилиш муддатига риоя этилиши. Бу кўрсаткичларнинг барчаси Агропортал ва банклар билан ахборот

алмашиш орқали автоматик шаклланиши мумкин, шу сабабли қўшимча ҳисобот юки яратмайди.

Хулоса

ПФ-82-сон Фармон ва уни ижро этувчи қарор имтиёзли кредит бўйича рағбатлантиришни қайтариш муддатига боғлаб, рақамли рўйхатлар орқали ижро этишни йўлга қўйди. Механизмнинг самарадорлигини тасдиқлаш учун 2026 йил ҳосили бўйича қайтарилган кредитлар ва қопланган фоиз маблағлари ҳақида расмий маълумот зарур. Амалий таклифлар: қопланадиган пунктларнинг қўшилиш тартибини фермерлар учун содда мисол билан тушунтириш; хўжаликка қопланиш ҳисоб-китобини Агропортал шахсий кабинетида кўрсатиш; ҳосил кеч сотиладиган хўжаликлар учун муддатларни кўриб чиқиш.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Пахта ва буғдой етиштирувчиларни молиявий қўллаб-қувватлашнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-82-сон Фармони, 08.05.2026 // Anhor.uz: https://anhor.uz/uz/news/dizel-xarajatlari-qoplab-beriladi-kr (мурожаат санаси: 10.10.2026).
2. Пахта ва буғдой етиштирувчилар молиявий қўллаб-қувватланади // UzDaily.uz, 12.05.2026: https://www.uzdaily.uz/uzc/paxta-va-bug%CA%BBdoy-etishtiruvchilar-moliyaviy-qo%CA%BBllab-quvvatlanadi/ (мурожаат санаси: 10.10.2026).
3. Пахта ва буғдой етиштирувчи қишлоқ хўжалиги субъектларини қўллаб-қувватлаш механизмларини янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 295-сон қарори, 10.06.2026: https://lex.uz/uz/docs/8259380 (мурожаат санаси: 10.10.2026).
4. Пахта ва буғдой етиштирувчиларга дизель харажати ва кредит фоизи қоплаб

берилади // Sputnik Ўзбекистон, 12.05.2026: https://sputniknews.uz/20260512/paxta-bugdoy-etishtiruvchi-xarajat-kredit-qoplanish-57502340.html (мурожаат санаси: 10.10.2026).

5. Фермеров и текстильные кластеры Узбекистана поддержат компенсациями по кредитам // Podrobno.uz, 12.05.2026: https://podrobno.uz/cat/economic/fermerov-i-tekstilnye-klastery-uzbekistana-podderzhat-kompensatsiyami-po-kreditam/ (мурожаат санаси: 10.10.2026).